

DENETİM ODAĞI VE KENDİNİ KABUL ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Doç. Dr. Nihal ÖREN*

Bu makalede Denetim odağı (Locus of control) ile Kendini kabul arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramından kaynaklanan Denetim odağı kavramı kişinin olumlu ya da olumsuz, kendisini etkileyen olayları, kendi yetenek ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, güçlü başkaları gibi, kendi dışlarındaki güçler olarak algılaması eğilimidir. Denetim odağını kendi davranış ve yeteneklerinde algılayan bireylere içten denetimliler, şans, talih, kader gibi kendi dışlarında algılayan bireylere dıştan denetimliler adı verilmektedir (Strickland 1977).

Rootzin ve Acocella'ya göre Kendini kabul (Self-acceptance) başta insancı-varoluşçu psikologlar olmak üzere birçok psikolog tarafından psikolojik sağlık ve uyum ölçütleri içinde, önemli özelliklerden biri olarak ele alınmakta, normallik ve normal dışılık kavramlarının ayırımında kendini kabul ya da kabul etmeyişi belirgin bir özellik olarak kabul edilmektedir (Akt. Kılıççı 1985a).

Kaynaklar incelendiğinde denetim odağı ve Kendini kabul arasındaki ilişkiyi doğrudan araştıran araştırmaya rastlanmamakla birlikte, kendi değer ve inançlarına uygun yaşama, davranışlarının sorumluluğunu kabullenme, kolaylıkla suçluluk ve pişmanlık duygularına kapılmama gibi, Kendini kabul değerlerine ilişkin bazı çalışmalar bulunmaktadır.

İçten ve dıştan denetimlilerin Kendini kabul değerleri yönünden ayrılıklarına ilişkin araştırma sonuçlarına göre, içten denetimliler;

Kişilerarası ilişkilerde daha içten ve derin davranırlar (Pandey ve Khan 1977; Carlson ve Hyde 1980).

Olayları ve kendi dışındakileri rahatlıkla yönlendirebilecekleri konusunda kendilerine güvenirlere (Nowicki ve Walker 1974).

Bir sorunun çözümünde ya da bir karar verme durumunda kendine özgün ve etkili yollara başvurur, kendi yorum ve yargılarına, dıştan denetimlilere göre daha çok güvenirlere (Cohen ve Oden 1974).

* Atatürk Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı.

İçten denetimliler, herhangi bir başarısızlık durumunda sorumluluğu kendilerine yüklerken, dıştan denetimliler, kendi dışındakileri suçlamaya eğilim göstermektedir (Phares, Wilson ve Kyver 1971).

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin içten ve dıştan denetimli olmaları ile Kendini kabulleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bu problem kapsamı içinde aşağıdaki denenceler sınanmıştır.

1 — İçten denetimli olma ile, Kendini kabul arasında olumlu bir ilişki vardır.

2 — İçten denetimlilerin Kendini kabulü, dıştan denetimlilerden daha yüksektir.

3 — İçten denetimlilerle, dıştan denetimliler arasında Kendini kabulün değerleri yönünden;

a. Kendini bazı konularda yeterli sayma ve bazı yaşam sorunlarını kendine göre çözümede başarılı olacağına inanma,

b. Kendi davranışlarının sorumluluğunu kabullenme,

c. Kolaylıkla suçluluk ve pişmanlık duygularına kapılmama,

d. Aşırı ölçüde utangaçlık ve mahcupluk göstermeme,

e. Kendi değer ve inançlarına uygun yaşama,

f. Kendi beden ve fizik yapısını kabullenme,

g. Kendi cinsiyetini kabullenme,

h. Kendini başkalarının kabul ettiğine inanma,

i. Kişiliğinde bazı olumlu ve değerli yanların bulunduğuna inanma,

i. Olumlu yönleri kadar, olumsuz yönlerini de kişiliğin bir parçası sayma,

İçten denetimli öğrencilerin lehine farklılık gösterecektir.

4 — Dıştan denetimli olmayan eğilim, kızlarda erkeklere oranla daha yüksek olacaktır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın evreni, 1988 - 89 ders yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi 2. ve 3. sınıflarında okuyan 2300 Lisans öğrencisidir.

53 kız ve 63 erkekten oluşan örneklem grubu rastlantısal bir biçimde seçilmiş, öğrencilere öğretmenlik formasyon derslerinde ulaşılmıştır.

Bilgi Toplama Araçları ve İşlem

Denetim Odağı Ölçeği : 1966 yılında Rotter tarafından geliştirilen bu ölçek, ülkemizde birçok çalışmada kullanılmıştır (Kağıtçıbaşı 1972; Aşkın 1981; Özyürek 1982; Dönmez 1983).

Ölçekte 29 madde vardır. 6 madde boş maddedir. Değerlendirmeye katılmamıştır. Zorlamalı seçim (forced choice) sistemine dayalı olarak yanıtlanan bu ölçekte bir birey, 23. maddenin a ya da b boyutunu yanıtlama şansına sahiptir. Her maddenin bir boyutu içsel denetimli olmayı ölçerken, diğeri dışsal denetimli olmayı ölçmektedir. Anahtara uyan her yanıt için 1 puan verilir. Toplam puan, doğru yanıtlanan maddelere verilen puanın toplamıdır.

Kendini Kabul Envanteri : 1980 yılında Kılıççı tarafından geliştirilmiştir. Envanter 10 ölçütten ve bu ölçütler içinde yer alan 126 kritik davranıştan oluşmuştur. Envanteri yanıtlayan kimse, önce her maddede belirlenen niteliğe sahip olup olmadığı konusundaki kararını cevap kâğıdındaki evet/hayır sütunlarından birine yönelerek belirleyecektir. Daha sonra da yanıtlamayı yapan kişinin envanter maddesi ile ilgili kişilik özelliğinden ne ölçüde kendinden memnun ya da şikayetçi olduğunu belirtmesi için evet ya da hayır sütunlarının altında bulunan «Memnunum» (M), Şikayetçi değilim (Şd) için ayrılan yanıt aralıklarından birini işaretlemesi gerekmektedir. «Sağlıklı Kendini - Kabul Puanı» «uyum anahtarı» na göre evet veya hayır sütunlarından birinin, kendimden «memnunum» anlamına gelen M'leri ile kendimden «Şikayetçi değilim» anlamına gelen, Şd'lerin ağırlıklı toplamıdır. Bu toplamda her M ye iki ağırlık verilirken her Şd ye bir ağırlık verilmektedir.

BULGULAR

İçten denetimli olma ile kendini - kabul değerleri arasındaki ilişkilerle ilgili bulgular Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Denetim Odağı Ölçeğinin «İçten denetim» boyutu ile «Kendini kabul» değerleri arasındaki ilişki olumlu bulunmuştur.

Tablo 1 : İç Denetim Boyutu İle Kendini - Kabul Değerleri Arasındaki Korelasyonlar

Kendini - kabul değerleri	İçten denetim	Sonuç
Kendini yeterli sayma	r .31 t 2.58	P<.05 Önemli
Kendi davranışlarının sorumluluğunu kabullenme	r .23 t 1.76	P<.05 Önemli
Kolaylıkla suçluluk ve pişmanlık duygularına Kapılmama	r .14 t 1.07	Önemsiz
Aşırı ölçüde mahcupluk ve utangaçlık göstermeme	r .08 t 1	Önemsiz
Kendi Değer ve inançlarına uygun yaşama	r .42 t 3,5	P<.05 Önemli
Beden ve fizik yapısını kabullenme	r .19 t 1.46	Önemsiz
Kendini cinsiyetini kabullenme	r .04 t 0.33	Önemsiz
Kendini başkalarının kabul ettiğine inanma	r .27 t 2.25	P<.05 Önemli
Kişiliğince bazı olumlu ve değerli yanların bulunduğuna inanma	r .18 t 1.38	Önemsiz
Olumlu yönleri kadar olumsuz yönlerini de kabullenme	r .29 t 2.41	P<.05 Önemli

SD : 56 Tablo t : 1.67 (p : 05)

İçten denetimlilerle Dıştan denetimlilerin kendini kabulleri yönünden aralarında önemli bir fark olup olmadığı ile ilgili bulgular tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2 : İçten ya da Dıştan Denetimli Olanların Kendini Kabulleriyle İlgili Ortalama, Standart Sapma ve «t» Değerleri

Denetim Odağı	N	x	S	Gözlenen «t»	Sonuç
İçten	58	136.37	33.73	2.21	P<0.05
Dıştan	58	123.24	29.93		Önemli

SD : 114 Tablo t : 1.65 (p : 05)

Tablo 2'de görüldüğü gibi, içten denetimlilerin Kendini Kabul Envanterinden aldıkları puanların ortalamaları arasındaki fark, içten denetimlilerin lehine önemli bulunmuştur ($P < .05$).

Kendini kabul değerleri yönünden içten denetimlilerle dıştan denetimliler arasında bir fark olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3 : Kendini Kabul Değerleri Yönünden İçten ve Dıştan Denetimliler Arasındaki Ortalama Standart Sapma ve «t» Değerleri

Kendini - Kabul Değerleri	İçten Denetimli		Dıştan Denetimli		t Değeri	Sonuç
	x	s	x	s		
Kendini yeterli sayma	13.78	4.42	12.00	4.93	2.04	$p < .05$ Önemli
Kendi davranışlarının sorumluluğunu kabullenme	10.33	4.14	8.21	3.70	2.91	$p < .01$ Önemli
Kolaylıkla suçluluk ve pişmanlık duygularına kapılmama	10.05	4.70	9.86	4.37	0.23	Önemsiz
Aşırı ölçüde mahcupluk ve utangaçlık göstermeme	12.33	5.27	10.52	5.28	1.85	$p < .05$ Önemli
Kendi değer ve inançlarına uygun yaşama	17.12	4.54	15.45	4.59	1.97	$p < .05$ Önemli
Beden ve fizik yapısını kabullenme	18.33	5.27	10.52	5.28	1.58	Önemsiz
Kendi cinsiyetini kabullenme	11.7	4.54	10.00	3.96	1.35	Önemsiz
Kendini başkalarının kabul ettiğine inanma	20.69	5.51	18.67	6.13	1.86	$p < .05$ Önemli
Kişiliğinde bazı önemli ve değerli yanların bulunduğuna inanma	19.84	6.84	17.86	6.52	1.60	Önemsiz
Olumlu yönleri kadar olumsuz yönleri kabullenme	9.10	3.22	9.55	3.24	.91	Önemsiz

SD : 114 Tablo t : 1.64 ($p : .05$)

Tablo 3'de görüldüğü gibi içten ve dıştan denetimli öğrencilerin kendini kabul değerleri yönünden, kendini bazı konularda yeterli sayma ve bazı yaşam sorunlarını kendine göre çözmede başarılı olacağına inanma, kendi davranışlarının sorumluluğunu kabullenme, Aşırı ölçüde mahcupluk ve utangaçlık göstermeme, kendi değer ve inançlarına uygun yaşama, kendini başkalarının kabul ettiğine inanmada, içten denetimlilerin lehine farklılık göstermektedir.

Beden ve fizik yapısını kabullenme, kendi cinsiyetini kabullenme, kişiliğinde bazı olumlu ve değerli yanların bulunduğuna inanma, olumlu yönleri

kadar olumsuz yönlerini de kişiliğinin bir yönü olduğuna inanma boyutları yönünden iki grup arasında fark bulunmamıştır.

Cinsiyet ile denetim odağı arasındaki ilişkiler Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4 : İçten ve Dıştan Denetimlilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılım Yüzdeleri

İç Denetimli		Kızlar				İç Denetimli		Erkekler			
		Dış Denetimli		Toplam				Dış Denetimli		Toplam	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
35	66	18	34	53	100	23	36.5	40	63.5	63	100

Tablo 4'de görüldüğü gibi kızların erkeklerden daha çok içten denetime eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır.

Verilerin analizinde % değerleri, «t» önem testi ve korelasyon teknikleri kullanılmıştır.

TARTIŞMA ve YORUM

Bulgular içten denetimli olma ile, kendini kabul arasında olumlu bir ilişki olduğunu, içten denetimlilerin, dıştan denetimlilere oranla kendilerini daha yüksek düzeyde kabul ettiklerini göstermiştir.

Kendini kabul, değişik kuramcılar tarafından değişik biçimde ele alınmakla birlikte hepsi, Kendini kabulün önemli bir psikolojik sağlık ölçütü olduğu konusunda birleşir. Nitekim Kelly (1962) ve Rogers (1961), Kendini kabulün, bütünüyle işler bir kişiliğin (fully functioning person) önemli bir ölçütü olduğuna işaret etmişlerdir. Lecky ise, öztutarlılığın olabilmesi için bireyin kendini kabul etmesi gereği üzerinde durmuştur (Akt., Kılıççı 1985 a). Genel kuramsal görüşler gözönüne alındığında, içten denetimlilerin daha yüksek düzeyde Kendini kabul etmesini, psikolojik sağlık açısından, içten denetimlilerin, dıştan denetimlilerden daha sağlıklı oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür.

İçten denetimlilerle, dıştan denetimlilerin Kendini Kabul boyutları yönünden farklara ilişkin bulgularda;

Kendini yeterli sayma ve davranışlarının sorumluluğunu yüklenme, içsel denetimlilerin lehine bulunmuştur. Phares (1968) bir karar verme durumunda bilgi kullanırken, içten denetimlilerin kendi yetenek, yorum ve yargılarına, dıştan denetimlilerden daha çok güvendiklerini saptamıştır. Crowne ve Liverant (1963) da çalışmalarında benzer sonuçlar bulmuşlardır.

Phares, Willson ve Kyver (1971) ile Davis ve Davis (1972) in araştırmaları, içten denetimlilerin, başarısızlıklarının sorumluluğunu kendilerine yüklerken, dıştan denetimlilerin sorumluluktan kaçındıklarını ortaya çıkarmıştır.

«Kolaylıkla suçluluk ve pişmanlık duygularına kapılmama» boyutunda içten ve dıştan denetimliler arasında anlamlı bir fark bulunmamış ve bu konuda yapılmış benzeri bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak; içten denetimliler, kendilerini, suçluluk ve pişmanlık duygularına itecek davranışların sorumluluğunu almaları nedeniyle, bu bireylerin bu tür davranışlar sonucunda suçluluk ve pişmanlık duyma yerine o davranışları düzeltmeye yönelecekleri ve bunun da onları suçluluk duygusunu yaşamaktan kurtaracağı, dışsal denetimlilerin ise, davranışlarının sorumluluğunu dış etkilere yüklemesi nedeniyle suçluluk ve pişmanlık duygularına neden olacak davranışların ortaya çıkmasının nedenini de dış etkilere yükleyeceği ve bu duyguyu fazla yaşamayacakları belirtilebilir.

Bulgular «Aşırı ölçüde mahcupluk ve utangaçlık göstermeme» ile «Kendi değer ve inançlarına uygun yaşama» nın içten denetimlilerin lehine olduğunu göstermiştir. Bu sonuca göre içten denetimlilerin dıştan denetimlilere göre daha az utangaç ve mahcup oldukları söylenebilir. Cohen ve Oden (1974); Pandey, Khan (1977) nın araştırmaları da bu bulguyu desteklemektedir.

İçten denetimliler kişilerarası ilişkilerde rahat içten ve becerilidirler. Kendilerinin eksik ya da kusurlu yönlerini doğal karşıladıkları için aşırı bir utangaçlık duygusu yaşamamaktadırlar.

«Kendi değer ve inançlarına uygun yaşama» dış otoriteden çok, iç değerler sistemine göre davranabilme, çevreden bağımsız olarak kendine yetebilme şeklinde tanımlanmaktadır (Kuzgun 1972). İçten denetimli kişiler, kendilerine güvenleri yüksek olduğu için belli bir durumda ne yapılması gerektiği konusunda kendi içgörülerine (insight) dayanır. Bu kişilerin yaptıkları herşey kendi tutum ve kişilik özelliklerini yansıtır.

«Beden ve fizik yapısı ile cinsiyetini kabullenme» de içten ve dıştan denetimliler arasında bir fark bulunmamıştır (Kılıççı 1985). Üniversite öğrencilerinde kendini kabulle ilgili yaygın sorunları incelediği araştırmasında, beden ve fizik yapısı ile cinsiyeti kabullenmenin üniversite öğrencileri arasında yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmadığı ve genelde bu konuda bireylerin kendi beden yapısı ve cinsiyetlerini kabullendiklerini be-

lirterek üniversite öğrencilerinin bu niteliklerin kabul yönünden homojen bir grup oluşturdukları söylenebilir.

«Kişiliğinde bazı önemli ve değerli yönlerin bulunduğu inanma ve olumsuz yönlerini de kabullenme» de içten ve dıştan denetimli gruplar arasında fark görülmemiş ancak «başkalarınca kabul gördüğüne inanma», içten denetimlilerde daha yüksek bulunmuştur.

Bu sonuca göre her iki grup da kendisinde önemli ve değerli yönlerin bulunduğunu kabullenmekte, değerli ve olumlu yönleri kadar olumsuz yönlerini de benimsemektedirler. Bu, içten denetimliler kadar, dıştan denetimlilerin de gerçekçi bir benlik algısına sahip olduklarını, ancak bunu rahatlıkla dışa yansıtmada, kendi yeterliliklerine güvenmede kendilerinden ya da kendi dışlarındaki nedenlerden kaynaklanan bazı güçlükleri olduğunu göstermektedir.

Denetim odağı ve cinsiyet ilişkisine ilişkin bulgular, kızlarda içten denetim oranının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Joice (1980); ve Foulds ve Warahime'in (1971), Kişisel Yönelim Envanteri uygulayarak cinsiyet farkını araştırdıkları çalışmada desteği içten alma boyutunda kadınların lehine farklılık elde etmişlerdir.

KAYNAKLAR

- AŞKIN, M. (1981) *Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürler Arası Sosyal Psikolojik Açından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi) Atatürk Üniversitesi.
- CARLSON, J.M. ve M.S. HYDE (1980) «Personality and Political Recruitment : Actualization or Compensation» *Journal of Psychology*. 106, 117-120.
- COHEN, A. ve S. ODEN (1974) «An Examination of Creativity and Locus of Control in Children» *Journal of Genetic Psychology*. 124.
- CROWNE, D.P. ve S. LIVERANT (1963) «Conformity Under Varying Conditions of Personal Commitment» *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 66, 547-555.
- DAVIS, W.L. ve D.E. DAVIS (1972) «Internal-External Control and Attribution of Responsibility for Success and Failure» *Journal of Personality*. 40, 123-136.
- DÖNMEZ, A. (1983) «Denetim Odağı (Locus of Control) ve Çevre Büyüklüğü» *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 16, 1 : 37-47.
- FOULDS, M. ve R. WARCHIME (1971) «Relationship Between Repression-Sensitization and a Measure of Self Actualization» *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 36, 257-259.
- JOICE, W. (1980) «Sex Differences in Self Actualization of Black College Students» *Resources in Education*. 15, 214.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1972) «Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları : İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme» Ankara : *Sosyal Bilimler Derneği Yay.*, A-5.
- KELLY, C.E. (1962) «The Fully Functioning Self» In A.W. Combs (ed), *Perceiving, Behaving, Becoming*. Washington D.C. : National Education Association.
- KILIÇCI, Y. (1985 a) *Üniversite Öğrencilerinin Kendini-Kabulle İlgili Yaygın Sorunları* (Araştırma Raporu). Ankara : Hacettepe Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı.
- KILIÇCI, Y. (1985 b) *Kendini Kabul Envanteri El Kitabı* Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- KUZGUN, Y. (1972) *Ana-Baba Tutumlarının Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- NOWICKI, S. ve C. WALKER (1974) «The Role of Generalized and Specific Expectancies in Determining Academic Achievement» *Journal of Social Psychology*. 94, 275-280.
- ÖZYÜREK, M. (1983) «Birlikte ve Ayrı Eğitim Etkinliği : Benlik Kavramı ve Denetleme Odağı» *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*. Ankara : A.Ü. Basımevi, No : 123.
- PANDEY, J. ve M.E. KHAN (1977) «Social Action as a Function of Internal-External Control of Reinforcement» *The Journal of Social Psychology*. 103.
- PHARES, E.J. (1968) «Differential Utilization of Information as a Function of Internal-External Control» *Journal of Personality*. 36, 649-662.
- PHARES, E.J., K.G. WILSON ve KGYVER (1971) «Internal-External Control and the Attribution of Blame Under Neutral and Distractive Conditions» *Journal of Personality and Social Psychology*. 18, 285-288.
- ROGERS, C.R. (1961) *On Becoming a Person*. Boston Houghton Mifflin.
- STRICKLAND, B.R. (1977) «Internal-External Control of Reinforcement» In T. Blass (ed). *Personality Variables in Social Behavior*. Hills dale, New Jersey